رویش روان شناسی، سال۱۲، شماره۵، شماره پیاپی ۸۶، مرداد ۱۴۰۲
Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal(RRJ),12(5), 2023

پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان بر اساس هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد با توجه به نقش میانجی امید

Predicting Flourishing of Students based on Moral Intelligence, Wisdom, Critical Thinking According to the Mediating Role of Hope

رامتین عاشوری
دانشجوی دکتری روانشناسی ، گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.
فرشاد بهاری (نویسنده مسئول)
دانشیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم انسانی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
هومن نامور
استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.

چکیده
هدف این پژوهش پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان بر اساس هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد، با توجه به نقش میانجی امید بود. روش پژوهش توصیفی- همبستگی از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به تعداد ۷۴۰ نفر بود که از بین آن‌ها تعداد ۳۸۴ نفر نمونه به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های شکوفایی (FQ) سلیمانی (۱۳۹۴)، هوش اخلاقی (MIQ) لینک و کیل (۲۰۰۷)، خردمندی (WQ) وبستر (۲۰۰۳)، تفکر نقاد (CTQ) فاسیون (۱۹۹۰) و امید (HQ) اسنایدر و همکاران (۲۰۰۰) استفاده شد. به منظور تحلیل داده‌ها از تحلیل معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد اثرات مستقیم هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد بر شکوفایی معنادار بود (p<۰/۰۰۱). از سوی دیگر هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد به‌طور غیرمستقیم به‌واسطه امید با شکوفایی رابطه داشتند (p<۰/۰۰۱). شاخص‌های نکویی برازش نیز حاکی از برازش مناسب مدل بود. بر اساس یافته‌های این پژوهش نتیجه‌گیری می‌شود هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد با میانجی امید می‌تواند مدل شکوفایی را تبیین کند.

واژه‌های کلیدی: *امید، تفکر نقاد، خردمندی، دانشجویان، شکوفایی، هوش اخلاقی.*

Ramtin Ashouri
PhD Student in Psychology, Department of psychology, college of human science, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.
Farshad Bahari*
Associate Professor, Department of Counseling, college of human science, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.
Drfarshadbahari@gmail.com
Hooman Namvar
Assistant Professor, Department of psychology, college of human science, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

Abstract
The purpose of this research was to predict the flourishing of students based on moral intelligence, wisdom, and critical thinking with regard to the mediator role of hope. The descriptive-correlational research method was structural equation modeling. The statistical population included all the students of the Faculty of Nursing and Midwifery of Iran University of Medical Sciences in the academic year of 2020-2021, numbering 740 people, out of which 384 people were selected by the available sampling method. To collect data from Soleimani's flourishing questionnaire (FQ), moral intelligence (MIQ) Link and Keel (2007), wisdom (WQ) Webster (2003), critical thinking (CTQ) Fashion (1990) and hope (HQ) of Snyder and et al (2000) was used. In order to analyze the data, structural equation analysis was used. The results of the research showed that the direct effects of moral intelligence, wisdom, and critical thinking on flourishing were significant (p<0.001). On the other hand, moral intelligence, wisdom, and critical thinking were indirectly related to flourishing through hope (p<0.001). The goodness of fit indices also indicated the appropriate fit of the model. Based on the findings of this research, it can be concluded that moral intelligence, wisdom, and critical thinking with the mediation of hope can determine the prosperity model.

Keywords: *Hope, Critical Thinking, Wisdom, Students, Flourishing, Moral Intelligence.*

نوع مقاله : پژوهشی **دریافت : دی ۱۴۰۱** **پذیرش: اردیبهشت ۱۴۰۲** **ویرایش نهایی: مرداد ۱۴۰۲**

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

مقدمه

دانشجویان[1] بزرگ‌ترین و با ارزش‌ترین سرمایه‌های انسانی هر کشور به شمار می‌آیند که حیات اجتماعی به وجود آنان گره می‌خورد. سرمایه‌گذاری برای این قشر می‌تواند پیشرفت چشمگیری در عرصه‌های فکری، فرهنگی، تولیدی و اقتصادی به ارمغان آورد. استفاده از ظرفیت‌های دانشجویان در عرصه های مختلف بسیار حائز اهمیت است زیرا آنان با شکوفایی استعدادهای خود می‌توانند مسیر رشد و توسعه همه جانبه جامعه را تسریع و به روز کنند (روث[2] و همکاران، ۲۰۱۷). مطالعه رفتار و ویژگی‌های روانشناختی همه جانبه دانشجویان همیشه مورد توجه روانشناسان قرار داشته است. از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به شکوفایی[3] اشاره نمود (مجابی و کیان، ۱۳۹۷).

شکوفایی به منزله حالتی از سلامت روان بهینه می‌باشد. با چنین تعریفی، افراد شکوفا علاوه بر این‌که احساس مطلوبی دارند، بلکه عملکرد خوبی هم دارند. این افراد به صورت مرتب هیجان‌های خوبی را تجربه کرده، در مسیر زندگی روزانه احساس شادکامی دارند و با محیط پیرامون خود مشارکت سازنده‌ای دارند (ویلن[4]، ۲۰۲۲). آن دسته از افرادی که از نظر شکوفایی در سطح بالایی قرار دارند به لحاظ هیجانی و نیز در رابطه با عملکرد در زندگی شخصی و اجتماعی خود عملکرد خوبی دارند و به دور از همه نوع بیماری روانی هستند. از سوی دیگر این افراد مستعد بهتر شدن، رشد کردن و توسعه توانایی‌های خود بوده و می‌توانند با سایر افراد روابط قابل اعتماد و صمیمانه‌ای داشته باشند (شانکلند و راست[5]، ۲۰۱۷).

عوامل مختلفی بر شکوفایی تأثیرگذار هستند که از آن جمله می‌توان به هوش اخلاقی[6] اشاره نمود. هوش اخلاقی خط سیر اخلاقی فرد را در زندگی و دنیای کار تعیین و از بروز اعمال بزهکارانه و خلاف قانون جلوگیری می‌کند و باعث رعایت اخلاق در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود (بائو[7] و همکاران، ۲۰۱۵). فردی که مفاهیم اخلاقی نظیر اهمیت خویشتن‌داری، صبر و بخشش در روابط بین‌فردی را بیاموزد و بتواند خشم خود را مهار کند سازگاری اجتماعی بالاتری دارد. همچنین افرادی که هوش اخلاقی بالایی دارند گرمی و صمیمیت بیشتری نسبت به دیگران نشان می‌دهند، با دوستانشان مهربانند و به نیازهای آن‌ها حساس‌تر هستند (گینی[8] و همکاران، ۲۰۱۴). هر قدر هوش اخلاقی در افراد بالاتر باشد، آن‌ها علاوه بر تلاش برای کسب خواسته‌های خود به روش درست، با دشواری کمتری با همکلاسی‌ها و معلمان رابطه برقرار می‌کنند و این توانمندی سبب می‌شود راحت‌تر مشکلات درسی خود را از دوستانشان بپرسند و در ارتباط با معلمان راحت‌تر باشند و هنگام نیازمندی، یاریگران بیشتری در اطراف خود داشته باشد (یاسمی‌زاده، ۱۳۹۳). در پژوهشی این نتیجه حاصل شد اثر هوش اخلاقی بر شکوفایی و رضایت از زندگی معنادار بود (امامی و همکاران، ۱۳۹۳). از سوی دیگر نادی و سجادیان (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافتند بین هوش اخلاقی، شکوفایی روانشناختی و هدفمندی در زندگی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

از سازه‌های دیگری که مطالعه آن در ارتباط با شکوفایی دارای اهمیت است می‌توان به خردمندی[9] اشاره نمود. خردمندی شامل مجموعه‌ای از ویژگی‌های روانشناختی و گرایش‌ها می‌باشد که از طریق تفکر و تجربه و در قالب شاخص‌های عاطفی، شناختی و ژرف‌نگری پرورش می‌یابد (برایا و آردلت[10]، ۲۰۱۸). خردمندی یکی از ویژگی‌های روانشناختی مهم و یکی از توانمندی‌های شخصی در افراد تیزهوش و بااستعداد است. خردمندی عبارت است از قابلیت ارزیابی زندگی بر اساس مفاهیم عمیق که به شیوه‌ای انجام می‌پذیرد که برای خود فرد و دیگران معنادار به نظر برسد (پلاسینیک[11]، ۲۰۲۰). خردمندی نتیجه دانش و تجربه بوده و عبارت از هماهنگ‌سازی و استفاده بهینه از آن‌ها به منظور افزایش بهزیستی روانشناختی می‌باشد (آنجچوکچای[12]، ۲۰۲۰).

در بافت اجتماعی، خردمندی این اجازه را به افراد می‌دهد که به دیگران گوش کنند، گفته‌های آن‌ها را ارزیابی کنند و سپس توصیه عاقلانه‌ای ارائه کنند. خردمندی با خصیصه‌های مثبت چندگانه‌ای مانند یکپارچگی خود و رشد یافتگی، داوری و مهارت‌های بین‌فردی و

1. Students
2. Roth
3. Flourishing
4. Willen
5. Shankland & Rosset
6. Moral Intelligence
7. Bao
8. Gini
9. Wisdom
10. Bruya & Ardelt
11. Plociennik
12. Ueangchokchai

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

درکی منحصر به‌فرد از زندگی مرتبط است. در جریان تدریس تفکر خردمندانه، فراگیران به این توانایی می‌رسند که میان علایق دیگران و خود به تعادل برسند و علاقه به سایر افراد را بیاموزند. از سوی دیگر آنان می‌آموزند که چگونه به موضوعات اساسی در زندگی پاسخ منطقی دهند (نجاتی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰). در پژوهشی نتایج نشان داد که شکوفایی اثر مثبت و معنی‌دار بر خردمندی دارد و می‌تواند ۲۶ درصد از واریانس خردمنـدی را تبیین نماید (قربانی و یوسفی، ۱۳۹۷).

تفکر نقاد[1] را نیز می‌توان یک فرایند هشیارانه[2] و قصدمند دانست که در زمینه شکوفایی به منظور تفسیر و ارزیابی اطلاعات و تجربیات مورد استفاده قرار می‌گیرد. تفکر نقاد، تفکری است هدف‌مند و قضاوت خودتنظیمی است که منجر به تفسیر، تحلیل، ارزشیابی و استنباط به همراه تبیین مفهومی، روش‌شناختی و ملاک‌شناسی مبتنی بر چنین قضاوتی[3] می‌شود. از طرف دیگر تفکر انتقادی نیروی رهایی‌بخش در تعلیم و تربیت و منبع قدرت در زندگی فردی و مدنی به‌شمار می‌رود. تفکر انتقادی مترادف با تفکر خوب نیست. تفکر انتقادی پدیده فراگیر و خود تصحیح است (توپوغلو[4]، ۲۰۱۴). افراد برخوردار از تفکر نقاد دارای ویژگی‌های همچون پذیرندگی در برابر ایده‌های جدید، انعطاف‌پذیری، تمایل به تغییر، نوآوری، خلاقیت، تحلیلی بودن، جسارت، خستگی ناپذیری، اشتیاق، پرانرژی بودن، خطرپذیری، برخورداری از معرفت، کاردانی، مشاهده‌گری، و تفکر هستند (پوپیل[5]، ۲۰۱۱). نتایج پژوهشی نشان داد آموزش تفکر نقادی و تربیت متفکران انتقادی، به عنوان یکی از مبانی اصیل و ریشه دار در شکوفایی مطرح است (صادقی، ۱۳۹۶). در همین راستا شناسایی متغیرهای میانجی می‌تواند زمینه غنی شدن پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان بر اساس هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد را فراهم آورد. بر همین اساس به نظر می‌رسد که امید[6] از عوامل مرتبط و ارتقاء بخش شکوفایی است.

امید عامل معنادار زندگی است که به انسان‌ها کمک می‌کند تا با دیگران سازگاری بیشتری داشته باشند، تنش روانی خودشان را کاهش دهند و نسبت به ارتقاء کیفیت زندگی و سلامت روانی- اجتماعی خود کوشش نمایند (دهباشی، ۱۳۹۳). امید داشتن، باور به نتیجه مثبت اتفاق‌ها یا شرایط است و حقیقت را زنده نگه می‌دارد و سبب می‌شود خلاقیت برای مقابله با مشکلات به کار بیفتد. از منظر دیگر امید را می‌توان یک عبارت انگیزشی مثبت در نظر گرفت که از دو عنصر عاملی و راهبردی تشکیل یافته است. عنصر عاملی، به منزله احساس موفقیت و انرژی در پیگیری هدف‌ها در زمان‌های گذشته، حال و آینده است؛ ضمن این که هدف عنصر راهبردی خلق راه‌های مختلف برای رسیدن به اهداف است (زنگ[7] و همکاران، ۲۰۲۲).

اشنایدر[8] (۲۰۰۲) معتقد است امید یک ساختار شناختی و پویا است که انگیزه و ظرفیت افراد را در تلاش برای رسیدن به اهداف شخصی منعکس می‌کند. امید به‌عنوان فرایندی مبتنی بر هدف، انگیزه حرکت به سوی هدف (عاملیت[9]) و مسیر[10] جهت رسیدن به هدف تعریف شده است. عاملیت، به توانایی ادراک شده شخص در فعالیت مداوم جهت رسیدن به هدف اشاره دارد و جنبه انگیزشی امید را منعکس می‌کند. افرادی که دارای عاملیت هستند، به‌طور فعالانه اهدافشان را دنبال می‌کنند و معتقدند که حتی در شرایط دشوار، توان دستیابی به اهداف را دارند. مسیر به توانایی درک شده فرد برای خلق راه‌های دستیابی به هدف اشاره دارد (بارتولومو[11] و همکاران، ۲۰۲۰).

امید به مفهوم عاملی برای غنا بخشیدن به زندگی، موجب توانمندی افراد شده تا این که با چشم‌اندازی وسیع‌تر از وضعیت کنونی، خود را مشاهده کنند (میرمهدی و رضاعلی، ۱۳۹۷). امید یک استدلال آینده‌نگر است که می‌تواند بر سرمایه‌های روانی افراد، به‌خصوص بر بهزیستی فردی تأثیر بگذارد و خودکارآمدی را ارتقاء دهد. گرچه امید با خودکارآمدی رابطه دارد اما با آن تفاوت دارد. خودکارآمدی باور به کارایی در موقعیتی خاص است، در حالی که امید، انتظارات و انگیزه‌های عمومی‌تر است که می‌تواند از طریق ایجاد مسیر، فرد را به اهدافش برساند. از سویی می‌توان امید را به‌عنوان یک سازه بین موقعیتی در نظر گرفت که با عزت‌نفس، توانایی‌های حل مساله، حس کنترل و خوش‌بینی رابطه مثبت دارد. افراد با امید و شکوفایی بالاتر، از عزت نفس و حس توانمندی بیشتری برخوردارند و نشانه‌های کمتری از اضطراب و استرس دارند (اصغری سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۹). نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که امید با برخی از مؤلفه‌های

1. Critical Thinking
2. Consciousness
3. Judgement
4. Topoglu
5. Popil
6. Hope
7. Zeng
8. Snyder
9. Agency
10. Path Way
11. Bartholomew

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

شکوفایی مانند معنا، روابط، کمک به دیگران و مثبت‌اندیشی رابطه دارد و رضایت شغلی و عملکرد افراد که از مصادیق شکوفایی به شمار می‌روند را تبیین می‌کند (داگلبی[1] و همکاران، ۲۰۰۹). از طرفی در پژوهش اصل دهقان و همکاران (۱۴۰۰) نقش میانجی کامل امید در رابطه خودکارآمدی و شکوفایی تأیید شد. همچنین نتایج پژوهشی نشان داد بین امید و شکوفایی رابطه معناداری وجود دارد (اصغری سلیمانی و همکاران، ۱۴۰۰).

بر اساس نتایج پژوهش‌های شرح بالا می‌توان گفت که دانشجویان نقش به‌سزایی در پیشرفت هر کشور و نیل به اهداف و ایده‌آل‌های آن دارند. بدیهی است مطالعه متغیرهایی که در افزایش توانمندی‌های عملکردی دانشجویان نقش دارند همیشه مورد توجه روانشناسان قرار دارد. یکی از سازه‌هایی که در این ارتباط نقش مؤثری دارد شکوفایی است. چرا که با پرورش و شکوفایی نسل فرهیخته و تحصیل کرده نه تنها اهداف فرهنگی- آموزشی قابل دستیابی می‌باشد، بلکه می‌تواند در زمینه‌های اقتصادی- اجتماعی نیز نقش اساسی داشته باشد. شکوفایی، این امکان را برای افراد فراهم می‌کند که با عرضه توانایی‌های خود، هم برای خویش و هم برای جامعه و محیط اطراف مؤثر و مفید واقع شود و از این طریق نقش فعال و سازنده‌ای در زندگی خود و جامعه داشته کنند. بدین صورت که فرد ظرفیت‌های خود را ارتقاء بخشیده و سطح عملکرد بالایی را از خود نشان می‌دهد. به بیان دیگر انسان شکوفا تلاش می‌کند علاوه بر خواسته خود از زندگی، انتظار زندگی از خود را نیز برآورده سازد. بنابراین می‌توان گفت به‌دلیل انگیزه شکوفایی موجود و نیز ویژگی‌های نوآورانه و خلاقانه، فرد شکوفا در زمینه عملکردی مولد بوده و در حوزه‌های اجتماعی، تحصیلی و کاری دارای نوآوری‌ها و تولیدات مختص به خود می‌باشد. در مطالعات پیشین عوامل مختلفی در افزایش شکوفایی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این پژوهش هم فرض بر این است که بررسی نقش امید به عنوان متغیر میانجی می‌تواند دانش مفیدی را در زمینه افزایش شکوفایی ارائه دهد. بر همین اساس مطالعه حاضر به روش مدلیابی ساختاری و با هدف پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان بر اساس هوش اخلاقی، خرد و تفکر نقاد با توجه به نقش میانجی امید انجام شد.

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء پژوهش‌های بنیادی و از لحاظ روش از نوع توصیفی- همبستگی به روش مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به تعداد ۷۴۰ نفر بود. حجم نمونه تحقیق براساس قاعده پیشنهادی محققان حوزه مدل‌سازی معادلات ساختاری مبنی بر آن بود که تعداد نمونه حداقل باید ۱۵ تا ۲۰ برابر تعداد متغیرهای مشاهده شده باشد (هومن، ۱۳۹۷). در این پژوهش نیز با در نظر گرفتن احتمال ریزش شرکت‌کنندگان، افزایش دقت و تعمیم‌پذیری نتایج، تعداد ۳۸۴ نمونه واجد شرایط و داوطلب به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و وارد مطالعه شد. معیارهای ورود شرکت‌کنندگان به پژوهش شامل؛ دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران، سکونت در شهر تهران و علاقه‌مند به همکاری در پژوهش بود. همچنین معیارهای خروج شامل؛ عدم همکاری در پژوهش و بی‌پاسخ گذاشتن حداقل ۵ درصد از سؤالات بود. پس از انتخاب گروه نمونه، پرسشنامه‌ها با رعایت اصول اخلاقی پژوهش به‌شرح زیر در بین دانشجویان توزیع شد: رضایت آگاهانه شرکت در پژوهش، توضیح نحوه پاسخ‌دهی به سؤال‌ها و ضرورت همکاری صادقانه، حسن رفتار و محرمانه ماندن اطلاعات، خروج از پژوهش در صورت عدم تمایل به ادامه همکاری، اجتناب از تحریف داده‌ها و داده‌سازی. تجزیه و تحلیل داده‌ها با مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد و برای نیل به این امر از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۳ و لیزرل استفاده گردید.

ابزار سنجش

پرسشنامه شکوفایی (FQ[2]): این پرسشنامه توسط سلیمانی و همکاران (۱۳۹۴) ساخته شده و دارای ۲۸ سؤال است که بر اساس مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت شامل؛ کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۲) نمره‌گذاری می‌شود. حداقل و حداکثر نمره پرسشنامه ۲۸ و ۱۶۸ و نقطه برش آن نیز ۹۸ می‌باشد. کسب نمره بالا نشان دهنده وجود شکوفایی بالا در بین آزمودنی‌ها است. سلیمانی و همکاران (۱۳۹۴) روایی همگرای این پرسشنامه را از طریق اجرای همزمان آن با پرسشنامه خودشکوفایی اهواز ۰/۸۲ به‌دست آورده و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ گزارش کردند. در پژوهش حاضر پایایی ابزار مذکور با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۸ محاسبه شد.

1. Duggleby
2. Flourishing Qquestionnaire

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

پرسشنامه هوش اخلاقی (MIQ[1]): این پرسشنامه توسط لینک و کیل[2] (۲۰۰۷) ساخته شد و دارای ۴۰ ماده می‌باشد که بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت شامل؛ هرگز (۱) تا همیشه (۵) نمره‌گذاری می‌شود. حداقل و حداکثر نمره پرسشنامه ۴۰ و ۲۰۰ و نقطه برش نیز ۱۲۰ می‌باشد. کسب نمره بالا به معنای وجود هوش اخلاقی بالا در بین آزمودنی‌ها است. لینک و کیل (۲۰۰۷) روایی محتوایی این پرسشنامه را با استفاده از تحلیل عاملی ۰/۹۱ گزارش کردند. همچنین پایایی پرسشنامه یاد شده را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ محاسبه کردند. تجربه‌کار و همکاران (۱۴۰۰) نیز روایی همگرای این پرسشنامه را از طریق اجرای همزمان آن با پرسشنامه بخشش و دلسوزی ۰/۸۶ به‌دست آورده و پایایی آن را از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آوردند. در این پژوهش هم پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ محاسبه شد.

پرسشنامه خردمندی (WQ[3]): این پرسشنامه توسط وبستر[4] (۲۰۰۳) ساخته شد و دارای ۴۰ سؤال می‌باشد که بر اساس مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت شامل؛ کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۶) نمره‌گذاری می‌شود. حداقل و حداکثر نمره پرسشنامه ۴۰ و ۲۴۰ و نقطه برش نیز ۱۴۰ می‌باشد. کسب نمره بالا به معنای وجود خردمندی بیشتر در بین آزمودنی‌ها است. وبستر (۲۰۰۳) روایی مقیاس یاد شده را با استفاده از تحلیل عاملی ۰/۷۸ و پایایی آن را با استفاده از ضریب پایایی بازآزمایی در طول مدت دو هفته ۰/۸۴ محاسبه کرد. همچنین قربانی و یوسفی (۱۳۹۷) نیز روایی پرسشنامه مذکور را با استفاده از تحلیل عاملی ۰/۷۰ و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ محاسبه کردند. در این پژوهش هم پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ محاسبه شد.

پرسشنامه تفکر نقاد (CTQ[5]): این پرسشنامه توسط فاسیون[6] (۱۹۹۰) ساخته شد و دارای ۶۴ سؤال می‌باشد که بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت شامل؛ کاملاً مخالف (۱) تا کاملاً موافق (۵) نمره‌گذاری می‌شود. حداقل و حداکثر نمره پرسشنامه ۶۴ و ۳۲۰ و نقطه برش نیز ۱۹۲ می‌باشد. کسب نمره بالا به معنای وجود تفکر نقاد بیشتر در بین آزمودنی‌ها است. فاسیون (۱۹۹۰) روایی محتوایی این پرسشنامه را با استفاده از تحلیل عاملی ۰/۷۰ گزارش نموده و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ محاسبه کرده است. همچنین اسمعیلی و آقابائی (۱۴۰۰) نیز روایی محتوایی این پرسشنامه را با استفاده از تحلیل عاملی ۰/۸۵ گزارش نموده و پایایی آن را از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آوردند. در پژوهش حاضر پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۶ به‌دست آمد.

پرسشنامه امید (HQ[7]): این پرسشنامه توسط اسنایدر[8] و همکاران (۲۰۰۰) ساخته شد و دارای ۱۲ سؤال می‌باشد که بر اساس مقیاس ۷ درجه‌ای لیکرت شامل؛ کاملاً کاملاً مخالف (۱) تا کاملاً موافق (۷) نمره‌گذاری می‌شود. حداقل و حداکثر نمره پرسشنامه ۱۲ و ۸۴ و نقطه برش نیز ۴۸ می‌باشد. کسب نمره بالا به معنای وجود امید بیشتر در بین آزمودنی‌ها است. اسنایدر و همکاران (۲۰۰۰) روایی واگرای این پرسشنامه را با پرسشنامه افسردگی بک ۰/۴۴- و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۲محاسبه کردند. همچنین دهباشی و همکاران (۱۳۹۳) نیز روایی واگرای این پرسشنامه را با پرسشنامه انتظارات پیامدهای مثبت ۰/۵۱- پایایی آن را از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آورده‌اند. در این پژوهش هم پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۳ محاسبه شد.

یافته ها

در این پژوهش ۳۸۴ نفر شرکت‌کننده شرکت داشت که ۲۴۶ نفر (۶۴ درصد) مرد و ۱۳۸ نفر (۳۶ درصد) زن بودند. میانگین سنی این افراد ۲۶/۴۱ با انحراف استاندارد ۴/۳۶ بود. همچنین ۲۳۵ نفر (۶۱ درصد) مجرد و ۱۴۹ نفر (۳۹ درصد) متأهل بودند. از طرفی ۲۰۵ نفر (۵۳ درصد) در مقطع کارشناسی، ۱۴۴ نفر (۳۸ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد و ۳۵ نفر (۹ درصد) در مقطع دکتری تحصیل می‌کردند. در جدول ۱ شاخص‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و همبستگی بین متغیرهای پژوهش گزارش شده است.

1. Moral Intelligence Questionnaire
2. Lennick & Kiel
3. Wisdom Questionnaire
4. Webster
5. Critical Thinking Questionnaire
6. Facione
7. Hope Questionnaire
8. Snyder

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

جدول ۱- بررسی شاخص‌های توصیفی و ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
۱- شکوفایی	-				
۲- هوش اخلاقی	۰/۷۹**	-			
۳- خردمندی	۰/۷۷**	۰/۴۲**	-		
۴- تفکر نقاد	۰/۴۶**	۰/۶۶**	۰/۵۳**	-	
۵- امید	۰/۲۵**	۰/۲۰**	۰/۱۶*	۰/۱۴*	-
میانگین	۱۳۱/۰۱	۱۴۶/۲۲	۱۳۹/۶۴	۱۵/۷۵	۶۰/۸۶
انحراف معیار	۱۵/۶۵	۱۷/۰۴	۷/۶۹	۲/۸۵	۱۵/۷۵
کجی	-۰/۲۶۶	۰/۱۸۴	۰/۲۹۵	۰/۲۳۴	۰/۲۱۱
کشیدگی	۰/۲۱۸	-۰/۷۵۶	-۰/۶۱۰	-۰/۶۰۹	-۰/۸۲۶

*P‹0/05, **P‹0/01

با توجه به اینکه شاخص‌های کجی و کشیدگی در محدوده ۲ ± قرار دارد، داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند. جهت بررسی رابطه بین آن‌ها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که بین متغیرهای مدل رابطه همبستگی معنی‌داری وجود دارد. برای نمونه رابطه بین خردمندی با شکوفایی (۰/۷۷۶) مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. این یافته نشان می‌دهد که با افزایش نمره خردمندی، نمره شکوفایی افزایش پیدا می‌کند و برعکس، سایر روابط نیز به این صورت قابل تفسیر می‌باشند. در این پژوهش مفروضه هم‌خطی بودن از طریق ارزیابی مقادیر عامل تورم واریانس (VIF) و ضریب تحمل مورد بررسی قرار گرفت. همچنین ضریب تحمل و عامل تورم واریانس متغیرهای پیش‌بین به ترتیب بزرگتر از ۰/۱ و کوچکتر از ۱۰ بودند که نشان می‌دهد مفروضه هم‌خطی بودن در بین داده‌های پژوهش حاضر برقرار است. همچنین نتیجه آزمون دوربین- واتسون ۱/۸۳ محاسبه شده که به دلیل قرار گرفتن در بازه ۲/۵۰ الی ۱/۵۰، نشان دهنده استقلال خطاها است. به منظور آزمون مدل مورد نظر یعنی بررسی نقش واسطه‌گری مهارت‌های ارتباطی از روش تحلیل مسیر استفاده شد. پارامترهای اندازه‌گیری روابط مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۱ ارائه شده است.

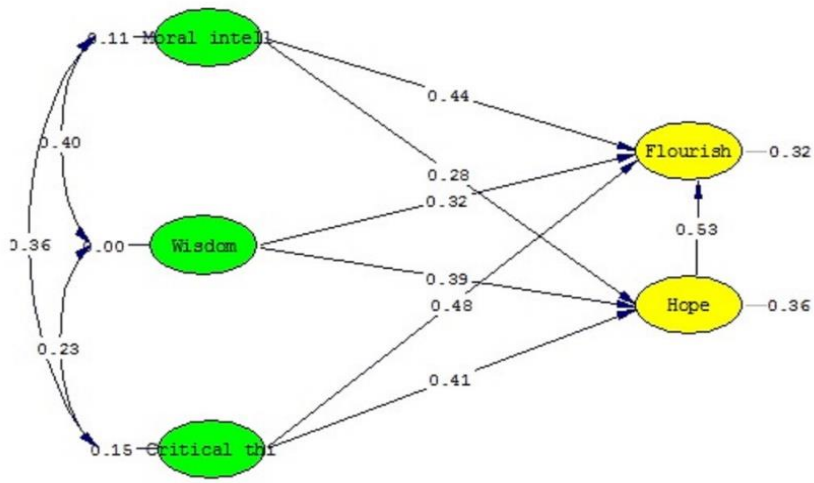

شکل ۱- مدل نهایی تأیید شده

مدل اجرا شده در شکل ۱ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های هوش اخلاقی (۰/۴۴)، خردمندی (۰/۳۲) و تفکر نقاد (۰/۴۸) بر شکوفایی اثر مستقیم دارد. همچنین مؤلفه‌های هوش اخلاقی (۰/۲۸)، خردمندی (۰/۳۹) و تفکر نقاد (۰/۴۱) بر امید اثر مستقیم دارد. از سوی دیگر امید (۰/۵۳) بر شکوفایی اثر مستقیم دارد. در ادامه جداول مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم گزارش شده است.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

جدول ۲- ضرایب اثرات مستقیم متغیرها

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضرایب استاندارد	ضرایب غیراستاندارد	مقدار تی	سطح معناداری
هوش اخلاقی	شکوفایی	۰/۴۴	۰/۵۷	۳/۴۹	<۰/۰۰۱
خردمندی	شکوفایی	۰/۳۲	۰/۴۱	۴/۵۲	<۰/۰۰۱
تفکر نقاد	شکوفایی	۰/۴۸	۰/۶۳	۳/۱۸	<۰/۰۰۱

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که اثر مستقیم هوش اخلاقی با مقادیر (۰/۴۴، t= ۳/۴۹، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار است. همچنین اثر مستقیم خردمندی با مقادیر (۰/۳۲، t= ۴/۵۲، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار است. از سوی دیگر اثر مستقیم تفکر نقاد با مقادیر (۰/۴۸، t= ۳/۱۸، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار می‌باشد.

جدول ۳- ضرایب اثرات غیرمستقیم متغیرها

متغیر مستقل	متغیر میانجی	متغیر وابسته	ضرایب استاندارد	ضرایب غیراستاندارد	مقدار تی	سطح معناداری
هوش اخلاقی	امید	شکوفایی	۰/۲۳	۰/۱۵	۲/۳۲	<۰/۰۰۱
خردمندی	امید	شکوفایی	۰/۱۷	۰/۱۰	۲/۰۳	<۰/۰۰۱
تفکر نقاد	امید	شکوفایی	۰/۲۵	۰/۱۷	۲/۵۵	<۰/۰۰۱

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که اثرات غیرمستقیم هوش اخلاقی با مقادیر (۰/۲۳، t= ۲/۳۲، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار است. همچنین اثر غیرمستقیم خردمندی با مقادیر (۰/۱۷، t= ۲/۰۳، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار است. از سوی دیگر اثر غیرمستقیم تفکر نقاد با مقادیر (۰/۲۵، t= ۲/۵۵، p=۰/۰۰۱) بر شکوفایی مثبت و معنادار می‌باشد. در جدول ۴ شاخص‌های برازش مدل ارائه شده است.

جدول ۴- شاخص‌های برازش مدل آزمون شده

شاخص برازندگی	X^2	X^2/df	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	P
مقادیر مشاهده شده	۵/۸۴۱	۱/۹۱	۰/۰۵۵	۰/۹۵۱	۰/۹۸۸	۰/۹۶۲	۰/۹۱۳
مقادیر مطلوب	-	<۳	<۰/۰۸	>۰/۹۰	>۰/۸۵	>۰/۹۰	>۰/۹۰

با توجه به جدول ۴، برای مدل آزمون شده شاخص نیکویی برازش (GFI)، (۰/۹۵) می‌باشد که بیشتر از (۰/۹۰) می‌باشد. شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI)، (۰/۹۸) می‌باشد که بیشتر از (۰/۸۵) می‌باشد. شاخص برازش تطبیقی (CFI)، (۰/۹۵) می‌باشد که بیشتر از (۰/۹۰) می‌باشد. شاخص برازش هنجار شده (NFI)، (۰/۹۶) می‌باشد که بیشتر از (۰/۹۰) می‌باشد. مجذور خی بر درجه آزادی (X^2/df)، (۱/۹۱) می‌باشد که کمتر از (۳) است. همچنین مجذور میانگین مربعات خطای تقریب (RMSEA) نیز (۰/۰۵) می‌باشد که کمتر از (۰/۰۸) است. با توجه به این یافته‌ها می‌توان گفت که مدل آزمون شده پژوهش از برازش خوبی برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان بر اساس هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد با توجه به نقش میانجی امید انجام شد. نتایج نشان داد که هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد بر شکوفایی رابطه مستقیم و معناداری داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌های قربانی و یوسفی (۱۳۹۷)، صادقی (۱۳۹۶)، امامی و همکاران (۱۳۹۳) و نادی و سجادیان (۱۳۹۰) همسو بود. در تبیین این یافته می‌توان گفت افرادی که هوش اخلاقی بالاتری دارند، از شکوفایی بیشتری برخوردارند. این افراد به پیروی از هنجارهای اجتماعی، مقررات و قوانین، عرف و آداب و رسوم توجه می‌کنند. انجام رفتارهای منصفانه، احترام، پذیرش دیگران و حقوق و مسؤولیت‌ها از ویژگی‌های بارز آن‌ها است

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

که مجموع این ویژگی‌ها موجب احساس رضایت درونی در فرد و نهایتاً رضایت از زندگی می‌شود. مدیریت و تنظیم تفکرات و اعمال خود به طوری که در مقابل هرگونه فشار از درون و بیرون ایستادگی کنند و انتخاب‌های عقلانی و عمل به شیوه منصفانه به رشد شکوفایی در آن‌ها منجر می‌گردد. مهار وسوسه‌ها، همدل بودن، نپذیرفتن گزینه‌های غیراخلاقی، مبارزه با بی‌عدالتی، رفتار محترمانه و ناشی از درک دیگران از دیگر ویژگی‌های بارز افراد با هوش اخلاقی بالاست. زمانی که افراد در تعاملات روزمره خود اصول اخلاقی را در نظر می‌گیرند و به عنوان معیاری در روابط خود به آن رجوع می‌کنند و سعی در کسب رضایت اطرافیان دارند، ممکن است محافظی در برابر مشکلات باشد. این افراد کارآمد هستند و عادات فکری خود را در اختیار دارند که موجب می‌گردد مولد و کارا باشند. افراد اخلاق‌گرا دارای تعهد به ایده‌ال‌های اخلاقی و ظرفیت مناسب برای یادگیری از دیگران هستند. آن‌ها در پیگیری اهداف اخلاقی صادقانانه و موشکافانه عمل می‌کنند و اشتیاق زیادی در به خطر انداختن منافع شخصی خود برای تحقق اهداف اخلاقی دارند. از سوی دیگر امید، مجموعه‌ای شناختی مبتنی بر احساس موفقیت ناشی از منابع گوناگون و مسیرها است. شواهد نشان می‌دهد که بین بالا بودن میزان امید افراد و موفقیت آن‌ها در پیشرفت تحصیلی، سلامت جسمی و روانی بهتر و بیشتر ارتباط معناداری وجود دارد. در واقع امید عاملی برانگیزاننده است که افراد را قادر می‌سازد مسیری را انتخاب کنند که به نتیجه‌ای مثبت می‌انجامد (میرمهدی و رضایی، ۱۳۹۷).

در بخش دیگری از پژوهش نتایج نشان داد که هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد بر شکوفایی با میانجی امید رابطه غیرمستقیم و معناداری داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌های اصغری سلیمانی و همکاران (۱۴۰۰)، اصل دهقان و همکاران (۱۴۰۰) و داگلبی و همکاران (۲۰۰۹) همسو بود. در تبیین این یافته می‌توان گفت امیدواری به آینده فرد را هدفمندتر و شکوفاتر خواهد نمود و بیشتر به توانمندی‌های شناختی‌شان توجه می‌کنند و درک لذت‌بخش‌تری از زندگی دارند. افراد امیدوار نه تنها خود آرامش دارند بلکه این امید را به دیگران نیز منتقل می‌کنند و شدیداً به دنبال شکوفایی خویش هستند و متعاقب آن می‌توانند به راحتی با چالش‌های زندگی رو به رو شوند، از موقعیت‌هایی که در آن قرار می‌گیرند رضایت خاطر به دست آورند و شادی بیشری را تجربه نمایند (دهباشی و همکاران، ۱۳۹۳). تبیین دیگر برای این یافته بدین صورت است که افراد امیدوار به دلیل اینکه دید مثبتی نسبت به رویدادها و دنیای اطراف خود دارند، به نحو بهتری می‌توانند با مسائل سازگار شوند و آن‌ها را حل کنند و در نتیجه نگاه خوش‌بینانه‌ای که به زندگی دارند. افراد امیدوار بیشتر بر جنبه‌های مثبت زندگی تأکید و هنگام مواجهه با مسائل به‌صورت هدفمند برای غلبه بر این مشکلات، برنامه‌ریزی و تلاش می‌کنند؛ در نتیجه این افراد، دارای رشد فردی مناسبی هستند و به نحو بهتری با مسائل کنار می‌آیند. به‌همین‌دلیل کمتر احتمال دارد که به اختلالات روانی مبتلا شوند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۸). تبیین دیگری در برای این یافته می‌توان گفت بدین صورت است که هوش اخلاقی ظرفیت و توانایی درک درست از خلاف، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی و عمل به آن‌ها در جهت صحیح و درست است. هوش اخلاقی در برگیرنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسأله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، هیجانی و بین‌فردی شامل می‌شود. این هوش به فرد دید کلی در مورد زندگی می‌دهد و او را قادر می‌سازد به چارچوب‌بندی و تفسیر مجدد تجارب خود پرداخته، شناخت و معرفت خویش را عمق بخشد. همچنین می‌توان گفت در تئوری امید این عقیده مطرح است که سطوح امیدواری افراد را در انتخاب اهداف آموزشی و عملی هدایت می‌کند. در شرایطی که آنان با موانعی در طول مسیرشان مواجه می‌شوند، امیدوار و به‌خصوص آن‌هایی که قدرت راهیابی بالایی دارند می‌توانند راهکارهای زیادی را برای رسیدن به هدف‌هایشان تصور کرده و راه‌های احتمالی را نیز برنامه‌ریزی کنند و حتی در مواردی که هدف مسدود می‌شود افراد امیدوار به این هدف مسدود شده به عنوان چالش می‌نگرند که می‌بایست از طریق انجام و اجرای راه‌های انتخابی دیگر به آن غلبه کرده و از آن گذر کنند (قمری و میر، ۱۳۹۷).

با توجه به نتایج به‌دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد با میانجی امید می‌تواند مدل شکوفایی دانشجویان را تبیین کند. بنابراین به منظور افزایش سازه شکوفایی دانشجویان، مطالعه هوش اخلاقی، خردمندی و تفکر نقاد در آنان با نقش میانجی امید توصیه می‌شود.

این پژوهش با محدودیت‌هایی روبرو بود که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تعداد زیاد سؤال‌های پرسشنامه‌ها به طولانی شدن زمان اجرای آن انجامید که بر مقدار دقت پاسخ‌های شرکت کنندگان بی‌تأثیر نبود. این پژوهش صرفاً برای دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران برگزار شد، بنابراین تعمیم آن به سایر دانشجویان بایستی با احتیاط صورت گیرد. برای انتخاب آزمودنی‌ها از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. همچنین پیشنهادهای این مطالعه بدین شرح بود: ۱) در پژوهش‌های بعدی برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌هایی با تعداد سؤالات کمتر استفاده شود ۲) به منظور قابلیت تعمیم‌پذیری و امکان مقایسه نتایج، مشابه پژوهش مذکور در بین دانشجویان سایر دانشگاه‌ها نیز اجرا گردد. ۳) برای انتخاب آزمودنی‌ها از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی استفاده شود.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

منابع

اسمعیلی، ا. و آقابابائی، ن. (۱۴۰۰). نقش پیش‌بینی کننده تفکر نقادانه و نگرش به علم در سواد رسانه‌ای دانشجویان. *روانشناسی فرهنگی*، ۵(۱)، ۲۵۷-۲۴۱. https://jcp.samt.ac.ir/article_133767.html

اصغری سلیمانی، م.، خان‌محمدی، ا.، عباسی اسفجیر، ع.ا. و صادقی، ج. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش شکوفایی بر اضطراب، استرس و افسردگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بابل. *مجله سلامت جامعه*، ۱۴(۳)، ۷۵-۶۵. http://chj.rums.ac.ir/article_120416.html

اصغری سلیمانی، م.، خان‌محمدی، ا.، عباسی اسفجیر، ع.ا. و صادقی، ج. (۱۴۰۰). اثربخشی آموزش شکوفایی بر سرمایه‌های روانشناختی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بابل. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۲۱(۵۳)، ۵۳۳-۵۲۳. https://ijme.mui.ac.ir/article-1-5346-fa.html

اصل‌دهقان، ف.، پورشهریاری، م.س. و مهراندیش، ن. (۱۴۰۰). تدوین مدل شکوفایی بر اساس خودکارآمدی با واسطه‌گری امید در مشاوران و روانشناسان. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۲(۴۶)، ۱۰۸-۸۱. https://qccpc.atu.ac.ir/article_12536.html

امامی، ز.، مولوی، ح. و کلانتری، م. (۱۳۹۳). تحلیل مسیر اثر هوش معنوی و هوش اخلاقی بر خودشکوفایی و رضایت از زندگی در سالمندان شهر اصفهان. *مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۱۵(۲)، ۱۳-۴. https://jsr-p.isfahan.iau.ir/article_533913.html

تجربه‌کار، م. غروی، ا.، حسنی، م. و پوراحسان، س. (۱۴۰۰). پیش‌بینی معنای زندگی بر اساس هوش اخلاقی و دینداری. *فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۸۶(۱)، ۲۰۵-۱۹۳. https://www.sid.ir/paper/385402/fa

دهباشی، ف.، سبزواری، س. و تیرگری، ب. (۱۳۹۳). بررسی سلامت معنوی و امید در بیماران مراجعه کننده به مراکز همودیالیز شهر زاهدان در سال ۱۳۹۳. *مجله اخلاق پزشکی*، ۸(۳۰)، ۹۶-۷۷. https://www.sid.ir/paper/195572/fa

سلیمانی، س.، رضایی، ع.م.، کیان‌ارثی، ف.، هزبریان، ه. و خلیجی‌پاجی، ک. (۱۳۹۴). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه شکوفایی بر مبنای مدل سلیگمن در دانشجویان ایرانی. *مجله پژوهش و سلامت*، ۵(۱)، ۱۲-۳. https://www.sid.ir/paper/214467/fa

صادقی، ح. (۱۳۹۶). *بررسی نقش و جایگاه تفکر انتقادی در شکوفایی خودآگاهی فطری با تکیه بر آموزه‌های امام علی (ع)*. کنفراس سراسری علمی-تخصصی نهج‌البلاغه با رویکرد اسلامی اردبیل ۱۳۹۶. https://civilica.com/doc/700920/certificate/print

قربانی، ر. و یوسفی، ف. (۱۳۹۷). رابطه ساختاری خلاقیت و خردمندی در گروهی از دانشجویان دانشگاه شیراز. *فصلنامه روانشناختی شناختی*، ۶(۱)، ۶۰-۵۱. https://jcp.khu.ac.ir/article-1-2947-fa.html

قمری، م. و میره، ا. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر اضطراب مرگ و امید به زندگی زنان سالمند مقیم سرای سالمندان. *مجله روانشناسی پیری*، ۳(۴)، ۲۶۲-۲۵۳. https://jap.razi.ac.ir/article_819_37d9d7170ef72d0a7da60064b6c27a55.pdf?lang=en

مرادی، آس.، حاتمیان، ع.ر.، حاتمیان، پ. و مروتی، ف. (۱۳۹۸). رابطه عمل به باورهای دینی و امید با رضایت از زندگی سالمندان. *مجله رویش روانشناسی*، ۸(۱)، ۱۹۰-۱۸۳. http://frooyesh.ir/article-1-839-fa.html

میرمهدی، س.ر. و رضاعلی، م. (۱۳۹۷). اثربخشی درمان شناختی مبتنی بر ذهن آگاهی بر تاب‌آوری، تنظیم هیجان و امید به زندگی در زنان مبتلا به دیابت نوع ۲. *فصلنامه علمی- پژوهشی روانشناسی سلامت*، ۷(۴)، ۱۸۳-۱۶۷. https://hpj.journals.pnu.ac.ir/article_5595.html

نادی، س. و سجادیان، ا. (۱۳۹۰). تحلیل روابط بین معنای معنوی با بهزیستی معنوی، شادی ذهنی، رضایت از زندگی، شکوفایی روانشناختی، امید به آینده و هدفمندی در زندگی دانشجویان. *فصلنامه علمی- پژوهشی دانشکده بهداشت یزد*، ۱۰(۳ و ۴)، ۶۸-۵۴. https://tbj.ssu.ac.ir/browse.php?a_id=1799&sid=1&slc_lang=fa

نجاتی‌فر، س.، رحیمی پردنجاتی، س. و آقازیارتی، ع. (۱۴۰۰). بررسی رابطه ابعاد خردمندی با سرزندگی تحصیلی و بهزیستی روانشناختی در دانش آموزان دختر تیزهوش. *فصلنامه سنجش و پژوهش در مشاوره و روان‌شناسی*، ۳(۲)، ۵۹-۵۰. https://www.sid.ir/paper/374533/fa

مجابی، ن. و کیان، ف. (۱۳۹۷). بررسی سهم احساس انسجام و خودشفقتی در پیش‌بینی شکوفایی دانشجویان. *مجله اندیشه های نوین تربیتی*، ۱۴(۲)، ۲۶۱-۲۴۷. https://jontoe.alzahra.ac.ir/article_3543.html

هومن، ح.ع. (۱۳۹۷). *مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل*. تهران: انتشارات سمت. https://samt.ac.ir/fa/book/649

یاسمی‌زاده، پ.، بهروزی، ن.، بشلیده، ک. و عالیپور، س. (۱۳۹۳). *تاثیر آموزش هوش اخلاقی بر مسولیت‌پذیری، همدلی هیجانی، اخلاق تحصیلی و بخشودگی بین‌فردی دانش‌آموزان دختر پایه سوم مقطع متوسطه*. رساله دکتری در رشته روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. https://www.virascience.com/thesis/804022

Bao, Z., Zhang, W., Lai, X., Sun, W., Wang, Y. (2015). Parental attachment and Chinese adolescents' delinquency: The mediating role of moral disengagement. *Journal of Adolescence*, 11(4), 37-47. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.06.002

Bartholomew, T.T. Gundel, B.E. Scheel, M.J. Kang, E. Joy, E.E., Li, H. (2020). Development and Initial Validation of the Therapist Hope for Clients Scale. *The Counseling Psychologist*, 48(2), 191-222. https://doi.org/10.1177/0011000019886428

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]

Bruya, B., Ardelt, M. (2018). Wisdom can be taught: A proof-of-concept study for fostering wisdom in the classroom. *Journal of Learning and Instruction*, 58, 106-114. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2018.05.001

Duggleby, W., Cooper, D., Penz, K. (2009). Hope, self-efficacy, spiritual well-being and job satisfaction. *Journal of Advanced Nursing*, 65(11), 2376-2385. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2009.05094.x

Facione, P.A. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction.* Millbrae, CA: California Academic Press. file:///C:/Users/8.1/Downloads/DEX2014reprinting.pdf

Gini, G., Pozzoli, T., Hymel, S. (2014). Moral disengagement among children and youth: A meta- analytic review of links to aggressive behavior. *Journal of Aggressive behavior*, 40(1), 56-68. DOI: 10.1002/ab.21502

Lennick, D., Kiel, F. (2007). *Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success*. Pearson Prentice Hall. https://doi.org/10.1002/hrdq.1171

Plociennik, E. (2020). Searching wisdom in children's dialogues: A Mixed Approach in Educational Practice. *Journal of Creativity*, 7(1), 168-182. DOI:10.2478/ctra-2020-0010

Popil, I. (2011). Promotion of critical thinking by using case studies as teaching method. *Journal of Nurse education today*, 31(2), 204-207. DOI: 10.1016/j.nedt.2010.06.002

Roth, R.A., Suldo, S.M., Ferron, J.M. (2017). Improving middle school students' subjective well-being: efficacy of a multicomponent positive psychology intervention targeting small groups of youth. *Journal of School Psychology Review*, 46(1), 21-41. DOI:10.1080/02796015.2017.12087610

Shankland, R., Rosset, E. (2017). Review of brief school-based positive psychological interventions: a taster for teachers and educators. *Journal of Educational Psychology Review*, 29(2), 363-392. DOI:10.1007/s10648-016-9357-3

Snyder, C.R., Ilardi, S.S., Cheavens, J., Michael, S.T., Yamhure, L., Sympson, S. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures, and Applications*. San Diego: Academic Press. https://www.amazon.com/Handbook-Hope-Theory-Measures-Applications/dp/0126540500

Topoglu, O. (2014). Critical thinking and music education. *Journal of Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2252-2256. https://doi.org/10.14456/rcmrj.2020.24063

Willen, S.S. (2022). Flourishing and health in critical perspective: An invitation to interdisciplinary dialogue. *SSM - Mental Health*, 2, 100045. https://doi.org/10.1016/j.ssmmh.2021.100045

Webster, J.D. (2003). Measuring the character strength of wisdom. *Journal of Aging Human Development*, 65, 163-183. DOI: 10.2190/AG.65.2.d

Zeng, Q., He, Y., Li, J., Liang, Z., Zhang, M., Yi, D., Quan, J. (2022). Hope, future work self and life satisfaction among vocational high school students in China: The roles of career adaptability and academic self-efficacy. *Personality and Individual Differences*, 199, 111822. https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111822

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1402.12.5.13.5]